

Rechtbank Amsterdam

Zaaknummer: C/13/719848

Datum mondelinge behandeling: 20 april 2023

SPREEKAANTEKENINGEN mrs. B.M. Katan en P.H.M. Broere

inzake:

de naamloze vennootschap

KONINKLIJKE LUCHTVAART MAATSCHAPPIJ N.V.

gevestigd te Amstelveen

gedaagde

advocaten: mrs. B.M. Katan, V.M.Y. van 't Lam en P.H.M. Broere

tegen:

STICHTING TER BEVORDERING VAN DE FOSSIELVRIJ-BEWEGING

gevestigd te Amsterdam

eiseres

advocaten: mrs. F.M. Peters, A.J. van Wees en M.G.J. Gommer

Edelachtbaar college,

1. INLEIDING

1. Vanuit *juridisch* perspectief is moeilijk te begrijpen waarom wij hier vandaag zitten:
  - i. De vorderingen van Fossielvrij zien op allerlei uitingen die KLM al lang niet meer gebruikt. Het heeft dus geen zin om deze procedure door te laten gaan naar de inhoudelijke fase om het over die uitingen te hebben.
  - ii. Fossielvrij had tot twee weken geleden haar eis kunnen wijzigen, maar zij heeft ervoor gekozen dat niet te doen. Dat is weer een aanwijzing dat het Fossielvrij in deze zaak in essentie niet gaat om de uitingen van KLM.
  - iii. De aanvullende producties van Fossielvrij gaan vooral over hoe krimp van de luchtvaart als geheel kan bijdragen aan de doelstellingen van 'Parijs'¹ en over hoe een algemeen verbod op reclame voor 'fossiele producten' daarbij zou kunnen helpen.² Over geen van die beide onderwerpen wordt uw rechtbank gevraagd een beslissing te nemen. Die onderwerpen zijn aan de politiek.
2. Dat lijkt dan ook het achterliggende doel van Fossielvrij te zijn: publiciteit genereren om politieke en sociale doelen te bereiken die Fossielvrij niet voor elkaar krijgt met de middelen die daartoe geëigend zijn (campagnes, petitie, lobbyactiviteiten). Daar is een procedure voor de burgerlijke rechter niet voor bedoeld. Fossielvrij heeft KLM's conclusie van antwoord integraal op internet gezet, net als haar verweer daartegen (**Productie 26**). Fossielvrij probeert om het debat dat in deze rechtszaal moet worden gehouden, te voeren via de media.
3. Tekenend is het bericht dat Fossielvrij op 21 maart 2023 op haar website zette: "*Speel Bingo met KLM's bullshit*" (Productie 26). Het bingokaartje staat vol met uitspraken over duurzaamheid die KLM nooit heeft gedaan. Op die dag behandelde de voorzieningenrechter een kort geding dat diverse luchtvaartmaatschappijen, waaronder KLM, hadden aangespannen tegen de Staat en Schiphol over de 'krimp' van Schiphol. Tijdens die zitting werd uitsluitend een technisch-juridische discussie gevoerd over of de minister gebruik mocht maken van de 'experimenteerregeling' van art. 8.23a van de Wet luchtvaart. Het ging daar niet eens over CO₂-uitstoot; de aanleiding voor het besluit van de minister was het geluid dat startende en landende vliegtuigen maken. Niemand heeft die dag 'bingo' (of '*bullshit*') kunnen roepen in de rechtszaal. En vandaag zal dat niet anders zijn.
4. Die opstelling van Fossielvrij wringt, juist omdat KLM een van de luchtvaartmaatschappijen is met de meest concrete doelstellingen, de best onderbouwde plannen en de eerlijkste boodschap op het gebied van duurzaamheid. KLM loopt er niet voor weg dat zij onderdeel is van een vervuilende industrie en dat de diensten die zij aanbiedt, impact hebben op het klimaat. Kijk naar productie 37 van Fossielvrij: op elk beeld staat "*Yes we are an airline, we realise that today aviation is far from sustainable.*" Het geactualiseerde klimaatactieplan van

---

¹ Producties 38, 41, 42, 43, 45 Fossielvrij.

² Productie 36 Fossielvrij.

KLM (**Productie 30**) bevat een doelstelling die gevalideerd is door het onafhankelijke *Science Based Targets initiative*. Het plan legt precies uit met welke maatregelen welk percentage van de doelstellingen kan worden behaald en zelfs voor welk deel KLM nog geen 'dekking' heeft gevonden.³ Dat is uniek in de wereld van de luchtvaart. KLM werkt er keihard aan om haar duurzaamheidsdoelstellingen te realiseren. Van belang daarbij is dat CO₂-compensatie door herbebossing waar Fossielvrij zo tegen ageert,⁴ geen onderdeel is van de maatregelen die KLM inzet om de doelen te halen van 30% relatieve en 12% absolute reductie per 2030. Het is iets extra's waar reizigers bij aanschaf van hun ticket voor kunnen kiezen om per saldo hun impact te verkleinen.

5. Wij zullen tijdens deze mondelinge behandeling vooral ingaan op de nieuwe producties van Fossielvrij, de reactie op KLM's conclusie van antwoord zoals die op de website van Fossielvrij te lezen is, en op ontwikkelingen in de afgelopen paar maanden. Wij plaatsen die opmerkingen in de sleutel van de redenen waarom Fossielvrij niet-ontvankelijk is.

2. ONVOLDOENDE BELANG

6. De duurzaamheidsuitingen #1 tot en met #19 waar Fossielvrij formeel tegen ageert, worden inmiddels geen van alle meer door KLM gebruikt. Alleen al dat ontnemt de zin aan deze procedure. Het overzicht met wijzigingen dat KLM eerder als Productie 18 heeft overgelegd, vermeldde bij een paar uitingen nog 'ongewijzigd'. Dat was een tussenstand.
7. Het communicatiebeleid van een onderneming zoals KLM staat nooit stil. Het wordt altijd aangepast aan nieuwe (markt-)inzichten, veranderingen in strategie en veranderingen in de omgeving waarin een onderneming opereert. Dat geldt ook voor KLM's communicatiebeleid op het gebied van duurzaamheid.
8. Het klimaatbeleid van KLM wordt steeds verder ontwikkeld en verfijnd, zoals ook blijkt uit het klimaatactieplan 2023 (Productie 30). Dat heeft consequenties voor de manier waarop KLM wil communiceren over haar duurzaamheidsinspanningen.
9. Daarnaast gaan de ontwikkelingen op het gebied van duurzaamheidsuitingen razendsnel. Alleen al in het afgelopen jaar waren er bijvoorbeeld meerdere uitspraken van de Reclame Code Commissie en besluiten van de ACM.⁵ Per 1 februari 2023 heeft de Reclame Code

---

³ Productie 30 KLM, p. 19-24: ongeveer 12% (ruim 1/3 van de 30%) wordt behaald met vlootvernieuwing, 2-4% met verbeterde efficiëntie, ongeveer 10% met SAF. De 'remaining emissions' (p. 19) zijn ongeveer 5% (in het klimaatactieplan van 2022 was dat nog ongeveer 8%, zie Productie 2 Fossielvrij, figuur 8 op p. 17). Aan het vinden van oplossingen voor dat laatste deel reductie wordt momenteel hard gewerkt.

⁴ Zie bijvoorbeeld de post van Hiske Arts van Fossielvrij op LinkedIn op 12 april 2023: "*Wat een genadeloze en rake analyse van CO₂-compensatie claims, van de voorzitter van AFM. Ze scheert langs veel argumenten die centraal staan in onze rechtszaak tegen KLM, over hun misleidende reclames. [...] De logische conclusie, die de AFM dan ook trekt, is dat bedrijven CO₂-compensatie niet kunnen meenemen als ze beweren klimaatneutraal te zijn. Bedrijven zullen met échte plannen moeten komen: want het moet wel kloppen.*"

⁵ Bijvoorbeeld:

- uitspraak RCC inz. Shell in hoger beroep, <https://www.reclamecode.nl/uitspraken/shell/vervoer-2022-00100-cvb/365319/> (20 oktober 2022);

Commissie een Code voor Duurzaamheidsreclame gepubliceerd (**Productie 28**). Deze Code vervangt de Milieu Reclame Code (Productie 14). De Bond van Adverteerders heeft in maart 2023 een Gids voor Duurzaamheidsclaims uitgebracht (**Productie 29**). KLM kijkt naar dit soort ontwikkelingen wanneer zij nieuwe uitingen ontwikkelt. KLM is een paar maanden voordat Fossilvrij haar dagvaarding uitbracht, gestart met het aanpassen van haar duurzaamheidscommunicatie. Dat is een geleidelijk proces.

10. Onderdeel van de aanpassingen is dat de website 'Fly Responsibly' in de afgelopen maanden in stappen is gedeactiveerd.⁶ Dat was een afzonderlijke website (geen onderdeel van www.klm.com). Oorspronkelijk had die alleen een functie in de Fly Responsibly-campagne die KLM eind 2019 had gelanceerd. De campagne-website kreeg het afgelopen jaar vrijwel geen bezoekers meer. Het onderhoud ervan was intensief, omdat hij in 20 talen werd aangeboden. Het was altijd de bedoeling dat KLM's communicatie over duurzaamheid op één plek bij elkaar zou komen te staan op www.klm.com (en www.klm.nl). Door technische issues duurde dat langer dan verwacht. Inmiddels staat een groot deel van de informatie op <https://www.klm.nl/information/sustainability>. De informatie zal de komende tijd verder worden aangevuld. De term Fly Responsibly zelf zal niet meer terugkomen.
11. Het grootste deel van uitingen #1 tot en met #19 werd eind 2022 al niet meer gebruikt.⁷ Ook ten aanzien van die eerder al gewijzigde uitingen heeft Fossilvrij haar eis niet gewijzigd. Zij heeft ook niet in een eerder stadium gekozen voor de snellere en meer laagdrempelige manier om die uitingen aan de orde te stellen bij de Reclame Code Commissie.
12. Fossilvrij stelt zelf dat zij haar klachten niet aan de Reclame Code Commissie voorlegt, omdat die alleen zou kijken naar "*specifieke uitingen en bewoordingen*" die KLM gemakkelijk kan vervangen.⁸ Fossilvrij suggereert daarnaast dat zij ook een oordeel zou willen over de beelden die KLM gebruikt.⁹ Fossilvrij denkt dat de rechtbank "*een nieuwe norm*" kan stellen over duurzaamheidsclaims in het algemeen, die geldt ten opzichte van alle

-
- uitspraak RCC inz. het gebruik van een beeld van een grutto door Friesland Campina <https://www.reclamecode.nl/uitspraken/grutto/voeding-en-drank-2022-00329/386094/> (22 december 2022);
  - toezeggingsbesluiten ACM inz. Decathlon en H&M: <https://www.acm.nl/nl/publicaties/deathlon-en-henm-zullen-consumenten-voortaan-beter-informereren-over-duurzaamheid> (13 september 2022);
  - actie ACM inzake Ryanair: <https://www.acm.nl/nl/publicaties/ryanair-duidelijker-over-co2-compensatie-na-actie-acm> (20 januari 2023).

⁶ Beelden daarvan vormen het eerste onderdeel van Productie 37 van Fossilvrij. De 'kleinere talen' zijn in februari 2023 verwijderd; de Nederlandse en Engelse versies zijn op 4 april 2023 verwijderd.

⁷ Zie Productie 18 KLM.

⁸ Productie 40 Fossilvrij, 'Vragen over de rechtszaak', antwoord op 'Waarom gaan jullie niet naar de Reclame Code Commissie?': "*De Reclame Code Commissie kijkt alleen naar specifieke uitingen en bewoordingen. Nu kan KLM doorgaan met misleidende reclames door slechts bepaalde woorden te vervangen [...]*." Zie (ook voor volgende voetnoten waarin antwoorden op 'Vragen over de rechtszaak' worden geciteerd) <https://gofossilfree.org/nl/duurzaamvliegenbestaatniet/>.

⁹ Productie 26 KLM, 'update rechtszaak': "*Ook wil KLM enkel praten over specifieke bewoordingen op hun website, maar niet over [...] de beelden die ze gebruiken [...]*." Zie <https://gofossilfree.org/nl/update-klm-rechtszaak-misleidende-reclame/>.

luchtvaartmaatschappijen, niet alleen KLM.¹⁰

13. Maar de vorderingen van Fossielvrij zijn helemaal niet gericht op het verkrijgen van een algemeen geldende uitspraak. In de dagvaarding vraagt zij de rechtbank niet om bijvoorbeeld een onder- en bovengrens vast te stellen van wat een onderneming over duurzaamheid mag zeggen, en ook niet om iets te zeggen over de beelden die KLM gebruikt. Toewijzing van het petitum zou Fossielvrij in dat opzicht dus niet vooruithelpen. Het gevorderde verbod gooit het net op een enkel punt iets breder uit dan de 19 uitingen.¹¹ Maar dat gebeurt op zo'n manier dat iets wordt gevorderd dat de rechter niet kan toewijzen – zeker niet op straffe van een dwangsom – omdat het te weinig specifiek is. Het 'brede' verbod dat Fossielvrij vordert, creëert een ontoelaatbare rechtsonzekerheid, want het is voor KLM dan niet mogelijk om te bepalen of zij zich aan het verbod houdt.
14. Een procedure voor de burgerlijke rechter is niet bedoeld voor het stellen van zulke algemene normen, en ook niet als instrument voor het bereiken van andere politieke of sociale doelen, of als hefboom voor het starten van rechtszaken in het buitenland. De burgerlijke rechter moet beslissen op een vordering die betrekking heeft op de gedragingen van de gedaagde. Het bereiken van een *social tipping point*¹² moet in de maatschappij gebeuren, tussen mensen onderling. En voor het stellen van algemene regels bestaan andere instanties.
15. Die andere instanties zitten ook bepaald niet stil. Ik noemde net al de besluiten en nieuwe richtsnoeren van de ACM, de Reclame Code Commissie en de Bond van Adverteerders. De Europese Commissie heeft in 2022 en 2023 voorstellen gedaan voor nieuwe regulering. Al die instrumenten bevatten normen die veel specifiekere zijn dan de algemene regels over oneerlijke handelspraktijken die Fossielvrij ten grondslag legt aan haar vordering. Tegelijkertijd zijn het normen waar uw rechtbank nu juist niet aan kan of mag toetsen.¹³ Ook dat maakt dat de burgerlijke rechter niet het geschikte forum is voor het behalen van het doel dat Fossielvrij nastreeft.
16. Samengevat: toewijzing van het petitum is zinloos, en voor het behalen van de doelen waar het Fossielvrij in deze procedure werkelijk om gaat, is zij aan het verkeerde adres. Fossielvrij heeft onvoldoende belang bij haar vorderingen in de zin van artikel 3:303 BW.

---

¹⁰ Productie 26 KLM, 'update rechtszaak': "*Uiteraard doen we deze zaak tegen KLM ook omdat we het belangrijk vinden dat er een heldere norm wordt gesteld over duurzaamheidsclaims. Dan kunnen we KLM én andere (luchtvaart)bedrijven in Nederland en daarbuiten daaraan houden.*" Zie <https://gofossilfree.org/nl/update-klm-rechtszaak-misleidende-reclame/>. Productie 40 Fossielvrij, 'Vragen over de rechtszaak', antwoord op 'Waarom is deze zaak van belang?': "*met een uitspraak van de rechter in de hand kunnen we een nieuwe norm stellen voor misleidende reclames in de luchtvaart, waar luchtvaartbedrijven rekening mee moeten houden.*"

¹¹ Vordering V (i) a: "*reclame-uitingen [...] waarin door aanprijzende bewoordingen wordt gesuggereerd dat vliegen, al dan niet met KLM, op een wijze kan worden gedaan vanuit oogpunt van klimaatverandering "duurzaam" of "verantwoord" [...]*". Vordering V (ii) a: "*uitingen die daarop variëren maar wezenlijk dezelfde strekking hebben*".

¹² Dit is het onderwerp van productie 36 van Fossielvrij. Zie ook dagvaarding, nrs. 7 en 122.

¹³ Dat geldt in het bijzonder voor richtlijnvoorstellen COM (2022) 143 (Directive on empowering consumers for the green transition) en COM (2023) 166 (Green Claims Directive) van de Commissie: die zijn geen geldend recht, en de regels zullen na de inspraak van het Europees Parlement en de Raad vermoedelijk heel anders gaan luiden.

3. FOSSIELVRIJ IS NIET REPRESENTATIEF

17. Fossielvrij lijkt zich te realiseren dat zij een probleem heeft op het gebied van representativiteit, want zij heeft een groot aantal producties overgelegd die zouden moeten aantonen dat anderen haar actie steunen. Daarmee repareert zij niet de fundamentele problemen die hier aan de orde zijn.
18. Fossielvrij legt steunverklaringen over van organisaties die hetzelfde doel nastreven als zij, namelijk het tegengaan van klimaatverandering.¹⁴ Uw rechtbank heeft in de zaak tegen Oracle en Salesforce al uitgemaakt dat steun van andere organisaties niet kan dienen als onderbouwing van representativiteit.¹⁵
19. Het betreft bovendien geen organisaties die opkomen voor consumentenbelangen. De Wet oneerlijke handelspraktijken waar de vordering van Fossielvrij op is gebaseerd, beschermt de *economische* belangen van consumenten.¹⁶ Fossielvrij vertegenwoordigt dergelijke belangen niet. Daarmee houdt het al op.
20. Verder legt Fossielvrij cijfers over van het aantal personen dat via de website van Fossielvrij een steunverklaring heeft uitgebracht met als boodschap "*KLM, stop de misleiding!*".¹⁷ Ook daarmee toont Fossielvrij niet aan dat zij representatief is.
21. Dat komt ten eerste doordat de mensen die de petitie hebben getekend, verkeerd zijn voorgelicht. Fossielvrij vertelt hen dat KLM's marketing ons laat geloven "*dat we kunnen vliegen zonder de klimaatcrisis te verergeren*", "*dat we duurzaam kunnen vliegen*" en dat KLM claimt dat "*CO₂-compensatie en alternatieve brandstoffen vliegen duurzaam kunnen maken*". KLM doet zulke beweringen niet. Zij zegt juist: "*Herbebossing maakt onze vluchten natuurlijk niet groener*".¹⁸ Het eerste wat je ziet in de bookingstool van KLM als je klikt op het CO₂-impactprogramma is: "*Vliegen is niet duurzaam*."
22. De geïnteresseerde die meer informatie zoekt op de website van Fossielvrij voordat hij/zij de steunverklaring ondertekent, krijgt ronduit onwaarheden te zien. Fossielvrij beweert onder meer:
  - dat KLM de term CO2ZERO blijft gebruiken ook al mag dat niet meer van de Reclame Code Commissie¹⁹ → dat is niet waar,
  - dat KLM beweert dat we "samen op weg zijn naar *duurzame* luchtvaart"²⁰ (in plaats

¹⁴ Producties 38 en 39 Fossielvrij.

¹⁵ Rb. Amsterdam 29 december 2021, ECLI:NL:RBAMS:2021:7647, r.o. 5.13: "*Dat TPC de steun geniet van privacyorganisaties, maakt haar nog niet voldoende representatief. Een achterban in de zin van de WAMCA kan alleen bestaan uit benadeelden voor wiens belangen een eiser in een WAMCA-zaak opkomt.*"

¹⁶ Zie conclusie van antwoord KLM inz. ontvankelijkheid van 18 januari 2023, nr. 121.

¹⁷ Producties 40 en 46 Fossielvrij.

¹⁸ <https://www.klm.nl/information/sustainability/compensate-co2-emissions>.

¹⁹ Productie 40 Fossielvrij, 'Vragen over de rechtszaak', antwoord op 'Waarom gaan jullie niet naar de Reclame Code Commissie?'

²⁰ Productie 40 Fossielvrij, 'Vragen over de rechtszaak', antwoord op 'Waarom is het niet mogelijk om duurzaam te vliegen?': "*KLM beweert nu dat we "samen op weg zijn naar duurzame luchtvaart".*"

van duurzamer), → ook die uiting wordt overigens niet meer gebruikt. KLM vermeldt nu op haar website: "We zijn vastberaden om bij te dragen aan een duurzame toekomst",²¹

- dat KLM's doelstellingen over de uitstoot per passagier per saldo zou leiden tot een hogere uitstoot omdat KLM groei nastreeft²²
  - KLM heeft juist niet alleen een doelstelling voor vermindering van haar uitstoot per passagierskilometer (-30%), maar ook voor de absolute vermindering (-12%),²³
- ook suggereert Fossielvrij ten onrechte dat KLM zich niet zou houden aan uitspraken van de Reclame Code Commissie²⁴
  - KLM heeft juist onmiddellijk het advies van de Reclame Code Commissie opgevolgd, is niet in beroep gegaan en heeft haar uitingen breder aangepast dan aanbevolen door de Reclame Code Commissie.²⁵

Juist wanneer een zaak draait om de uitingen van een onderneming, moeten personen die om een steunverklaring worden gevraagd, juist en nauwkeurig worden ingelicht over de tekst en inhoud van die uitingen. Nu hebben mensen hun (digitale) handtekening geplaatst op basis van verkeerde informatie. Fossielvrij kan die handtekeningen niet aanvoeren om haar representativiteit mee aan te tonen.

23. Fossielvrij stelt op te komen voor alle inwoners van Nederland, nu en in de toekomst. Van die groep hebben zich in het afgelopen jaar volgens haar ongeveer 9.500 mensen aangemeld bij Fossielvrij. Van diezelfde groep hebben er in diezelfde periode miljoenen met KLM gevlogen. Van die groep heeft in ieder geval 99% geen bedrag bijgelegd voor herbebossing of SAF, en Fossielvrij heeft geen enkele aanwijzing geleverd dat die overige 1% dacht dat hun vlucht daarmee "duurzaam" werd.
24. In het kader van representativiteit is verder van belang dat het doel dat Fossielvrij nastreeft met deze collectieve actie, politiek gevoelig is. De recente verkiezingsuitslag geeft te denken over hoeveel "huidige inwoners van Nederland" de actie van Fossielvrij zouden steunen als zij ernaar zouden worden gevraagd. De Tweede Kamer – die bij uitstek representatief is voor alle huidige inwoners van Nederland – heeft een paar weken geleden de motie Stoffer c.s. aangenomen. Daarin wordt de regering gevraagd te verkennen in hoeverre bij ideële

---

²¹ <https://www.klm.nl/information/sustainability>.

²² Productie 40 Fossielvrij, 'Vragen over de rechtszaak', antwoord op 'Kunnen we uitstoot besparen met efficiëntere motoren?': "Bovendien worden de kleine besparingen altijd tenietgedaan door de constante groei van de luchtvaart, en KLM en de luchtvaartindustrie zijn van plan verder te blijven groeien. De uitstoot per passagier gaat dan wel iets naar beneden, maar de totale uitstoot kan zelfs toenemen als meer mensen gaan vliegen."

²³ Klimaatactieplan KLM, Productie 2 Fossielvrij (2022), p. 13, 16-17 en Productie 30 KLM (2023), p. 16-18.

²⁴ Productie 40 Fossielvrij, 'Vragen over de rechtszaak', antwoord op 'Waarom gaan jullie niet naar de Reclame Code Commissie?': "Als burger is het mogelijk om naar de Reclame Code Commissie te stappen, maar die geeft alleen niet-bindende aanbevelingen: een bedrijf is dus niet verplicht om zich aan de uitspraak te houden. [...] Wij hebben een duidelijk oordeel nodig van de rechter – waar KLM zich aan moet houden".

²⁵ Conclusie van antwoord KLM inz. ontvankelijkheid van 18 januari 2023, nr. 78.

collectieve acties nadere eisen gesteld moeten worden aan de representativiteit.²⁶ De indieners van de motie hebben daarbij vooral klimaatzaken voor ogen: zij vinden dat het primaat daarvoor bij de politiek moet liggen.²⁷ KLM neemt geen politiek standpunt in. Maar dit soort ontwikkelingen zijn wel van belang wanneer Fossielvrij met een paar duizend handtekeningen aannemelijk wil maken dat zij bijna 18 miljoen inwoners vertegenwoordigt.²⁸

25. Wat KLM betreft biedt de WAMCA nu al voldoende grondslag om Fossielvrij niet-ontvankelijk te verklaren omdat zij onvoldoende representatief is voor de belangen die zij in deze procedure nastreeft. De feiten in deze zaak geven daar alle aanleiding toe.

4. BEWIJS

26. Tussen partijen lijkt weinig verschil van mening te bestaan over de feiten. Het debat gaat vooral over de interpretatie daarvan, en van de regels over ontvankelijkheid. Voor zover er wel geschil is over feiten die relevant zijn voor het beoordelen van de ontvankelijkheid van Fossielvrij, liggen de stelplicht en de bewijslast ten aanzien daarvan bij Fossielvrij. Dat geldt zowel voor het ontbreken van voldoende belang²⁹ als voor het niet hebben gedaan van een serieuze poging tot schikking³⁰ als voor de representativiteit.³¹
27. KLM voert gemotiveerd verweer op al deze punten. Fossielvrij heeft in het licht daarvan onvoldoende gesteld om toegelaten te worden tot bewijs. Fossielvrij zou hoe dan ook niet kunnen worden toegelaten tot bewijs, want zij heeft geen gespecificeerd bewijsaanbod gedaan. Voor zover het Fossielvrij wel zou worden toegestaan om bewijs te leveren, biedt KLM tegenbewijs aan.

---

²⁶ *Kamerstukken II 2022/23*, 36169, 36 (motie) en *Handelingen II 2022/23*, nr. 55, item 12, p. 1 (stemming).

²⁷ <https://tweedekamer.sgp.nl/actueel/nieuws/klimaatbeleid-is-politiek-niet-juridisch>.

²⁸ <https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/dashboard-bevolking/bevolkingsteller>: 17.856.221 inwoners (7 april 2023).

²⁹ Zie HR 12 april 2019, ECLI:NL:HR:2019:590, r.o. 4.12: "*Dat voldoende belang bestaat bij een vordering mag in beginsel worden verondersteld. Indien dat belang wordt betwist of de rechter ambtshalve opheldering wenst over dat belang, rusten de stelplicht en bewijslast terzake in beginsel op degene die de vordering instelt.*"

³⁰ Zie de toelichting op het amendement Soutendijk-van Appeldoorn en Swildens-Roozendaal (*Kamerstukken II 1993/94*, 22486, 16, p. 1) waarmee het 'overlegvereiste' als ontvankelijkheidsvereiste is toegevoegd aan de voorloper van de WAMCA: "*De voorgestelde constructie brengt voorts tot uitdrukking dat het aan de eiser is om aannemelijk te maken dat aan de hier gestelde specifieke voorwaarden is voldaan. De rechter bepaalt overigens aan de hand van de algemene regels van het bewijsrecht de bewijslast(verdeling).*" Het amendement is door de regering overgenomen, zie *Handelingen II 1993/94*, 28 oktober 1993, p. 1309 en *Handelingen II 1993/94*, 2 november 1993, p. 1350 e.v.

³¹ Representativiteit is onderdeel van het waarborgvereiste. Bij de invoering van art. 3:305a BW (oud) bestond het waarborgvereiste uitsluitend nog uit het 'statutenvereiste' van lid 1. Daarover staat in de MvT (*Kamerstukken II 1991/92*, 22486, 3, p. 29): "*Op de organisatie rust bij verweer met betrekking tot deze in lid 1 genoemde vereisten de bewijslast ter zake.*" Bij de behandeling van volgende versies van art. 3:305a BW in 2011-2012 en rond 2017 (WAMCA) is bewijslast niet meer expliciet aan de orde gekomen, maar wordt wel steeds benadrukt dat 'voldoende waarborg' een voorwaarde voor ontvankelijkheid is dat de rechter ambtshalve moet toetsen. Een beroep op het ontbreken van die waarborgen is dus niet een bevrijdend verweer. In dat licht (en in het licht van het amendement uit 1993, zie vorige voetnoot) lijken Rb. Amsterdam 20 november 2019, ECLI:NL:RBAMS:2019:8741 (*SDEJ/Volkswagen c.s.*), r.o. 5.30 en Rb. Amsterdam 30 juni 2021, ECLI:NL:RBAMS:2021:3307 (*Data Privacy Stichting / Facebook c.s.*), r.o. 7.5 te berusten op verkeerde informatie.

5. TOT SLOT

28. Zoals eerder toegelicht, heeft het SBTi de doelstellingen van KLM gevalideerd voor het beperken van CO₂-uitstoot tot 2030.³² Dat is gebeurd op basis van een scenario dat de opwarming van de aarde ruim onder de 2° C moet blijven. In de dagvaarding insinueerde Fossilvrij dat KLM voor dit scenario zou hebben gekozen om niet aan een 1,5° C-scenario te hoeven voldoen.³³ KLM legde al bij conclusie van antwoord uit dat SBTi eenvoudigweg nog geen 1,5° C *pathway* gereed had. Zo'n definitief *pathway* is er nog altijd niet, maar in februari van dit jaar heeft SBTi wel een tussentijds 1,5° C *pathway* gepubliceerd (**Productie 27**). Het blijkt dat KLM's doelstellingen voor nu ook voldoen aan dat scenario.³⁴ SBTi ziet de kansen voor verdere CO₂-reductie door de luchtvaart vooral liggen na 2030.
29. KLM houdt het niet alleen bij doelstellingen. Zij is echt op alle vlakken maatregelen aan het treffen om de impact van haar operaties te beperken, zowel CO₂-uitstoot als niet-CO₂-effecten. Aardig nieuws in dat verband is dat Air France-KLM in 2022 veruit de grootste inkoper was van SAF ter wereld: terwijl Air France-KLM 3% van de totale brandstof in de luchtvaartsector vertegenwoordigt, was zij verantwoordelijk voor 17% van de totaal verkochte SAF. Natuurlijk zijn de volumes nog altijd heel klein, maar het laat wel zien dat KLM een koploper wil zijn in deze markt. SAF lijkt bovendien de niet-CO₂-effecten van de luchtvaart te beperken; zie het rapport van de Europese Commissie dat Fossilvrij als productie 45 heeft overgelegd.³⁵ Wat ook helpt, is het verminderen van condensatiestrepen (*contrails*). Het Engelse bedrijf SATAVIA ontwikkelt software die vliegtuigen helpt bepaalde luchtlagen te vermijden, om zo minder *contrails* te laten ontstaan.³⁶ KLM doet een pilot met SATAVIA door vliegtuigen met die software te laten vliegen. Zo genereert zij data waarmee de software verder verbeterd kan worden.
30. Al met al is er volop reden om deze procedure hier te laten eindigen. Om terug te gaan naar het juridische perspectief: Fossilvrij
- a. heeft geen serieuze poging tot schikking gedaan;
  - b. heeft onvoldoende belang bij een inhoudelijke beoordeling van haar vorderingen;
  - c. is niet representatief.
31. KLM is het graag met Fossilvrij eens dat *greenwashing* niet moet worden toegestaan. Maar deze WAMCA-procedure brengt de doelen van Fossilvrij geen stap dichterbij.

---

³² Productie 4 KLM.

³³ Dagvaarding, nr. 133.

³⁴ De scenario's voor 'ruim beneden 2° C' en 1,5° C lopen tot 2030 gelijk.

³⁵ Productie 45 Fossilvrij, p. 2.

³⁶ Zie Klimaatactieplan KLM 2023 (Productie 30 KLM), p. 26.